

YENİ SAVAŞLAR ÇAĞINDA HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE ULUSLARARASI POLİTİKA *

*Prof. Dr. Levent KÖKER***

Problem: Çıkar Temelli Hukukun Savaşın Üstünlüğü Karşısındaki Zaafiyeti

11 Eylül 2001 tarihinde ABD'deki hedeflere yönelik saldırıların sonrasında, ABD'nin "terörizme karşı küresel savaş" ilân ederek giriştiği eylemler zinciri ve bu eylemlerin haklılaştırılması için ABD'nin güvenliğini öne çıkarıp, uluslararası hukuku gerekirse yok sayabileceğini ortaya koyması, uluslararası kamu oyununda çok hayatî öneme sahip bir iki noktada haklı endişeler üretti. Bunlardan ilki, ABD'nin, hukukun üstünlüğünü "ulusal" ve "uluslararası" güvenlik endişelerine feda etmeye hazır müttefikler de bularak, tüm dünyayı, tarafları belirsiz bir "savaş alanı"na çevirmesi, böylece yüzyılların kazanımı olan ve daha derinlemesine demokratik bir dünya düzeni yönünde geliştirilmesi gereken uluslararası hukuk kurumlarını, daha önemli olarak da bu kurumların gerisinde yatan ilke ve değerleri tahrip etmesidir. Amerikan yeni-muhafazakârlarının böylesi bir "savaşın üstünlüğü" mantığının yarattığı ikinci hayatî endişe ise, küreselleşmenin bir yönüyle önünü açmaya yöneldiği, ulusal devletlerin kendi içlerinde daha çoğulcu ve demokratik bir politik topluma doğru evrilme imkânına karşı, küreselleşmenin öbür yüzü olarak yükselişe geçen milliyetçilik dalgasının eşliğinde, baskın bir savaş ortamının körüklenmesidir. Devletlerin, ulusal politik kurumlarla süreçlerin

* Bu çalışma, ilk kez Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Canberra Üniversitesi İletişim ve Eğitim Bölümü'nün katkılarıyla, 8-11 Aralık 2003 tarihlerinde düzenlenen "Savaşın Yüzleri, Uzlaşmanın Aşamaları: Tarihler, Söylemler ve Politikalar," başlıklı konferansta, "Savaşın Üstünlüğüne Karşı Hukukun Üstünlüğü: Yeni Savaşlar Çağında Uluslararası Politikayı Düşünmek" başlığıyla sunulmuştur.

** Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

dayanmaları gereken demokratik meşrûluğun yerine, Amerikan yeni-muhafazakârlarının dünya görüşlerine paralel bir biçimde, ülkelerinin güvenliğini sağlama kapasitesini ikame etmeyi tercih eden, totaliterleşme potansiyeli gayet yüksek bu dalganın önüne geçilebilip geçilemeyeceği gerçekten ciddiye alınması gereken bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu yazı, bu iki hayatî endişenin politik-teorik temellerine değinmeyi amaçlamaktadır.

Modern Devletin Hukukî Meşrûluğu ve Savaş

Modern devlet, tarihî oluşum sürecinde, ülkesel (*territorial*), ulusal (*national*) ve egemen (*sovereign*) sıfatlarını kazanmıştır. Yine bu süreç içinde modern devlet, egemen devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen bir sistem olarak uluslararası hukukun da kurucu öznesi olmuştur. Böylelikle Avrupa’da, XIX. yüzyılda büyük ölçüde tamamlanıp XX. yüzyılla birlikte dünya ölçeğinde yaygınlaşan bu modern devlet ve uluslararası hukuk düzeni, ulusal devletlere göreceli de olsa bir özerklik tanımış, dolayısıyla devletlerin “iç” ve “dış” egemenliklerinden olduğu gibi, “iç” ve “dış” politikalarından da bahsedilebilmiştir¹.

Bu ayırım temelinde modern devlet, iç egemenliğini örgütleyişinde, Weber’in ünlü “meşrû zor kullanma tekeli”² ile bilinen hükümlerini, süreç içinde anayasal devlet çerçevesine yerleştirilmiş bir liberal-demokratik modele dayandırmıştır. Bu modelde iç politika, David Easton tarafından teorileştirildiği üzere, “değerlerin otoriteye dayalı dağıtımı” sorununda temellenmiş bir iktidarı ele geçirme ve paylaşma faaliyeti olarak görülen, yarı korporatist bir nitelik kazanmıştır³. Dış politika ise, ulusal devletin varlığını güvence altına almaya dönük, “realist” çizgiler⁴ taşıyagelmıştır ki, uluslararası hukuk da, her ne kadar “tamamlanmamış bir pozitif hukuk” alanı gibi görünse de, savaşı hukukî çerçeveye tabi kılmaya yönelik niteliğiyle,

¹ Bkz. **Poggi, Gianfranco:** *Modern Devletin Gelişimi* (çev. Binnaz Toprak-Şule Kut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2002, özellikle s. 107-137.

² Modern devletin ayırddedici niteliği olarak kısaca “meşrû zor kullanma tekeli” için bkz. **Weber, Max:** *Economy and Society, an Outline of Interpretive Sociology*, Gunther Roth ve Claus Wittich, eds., Berkeley: University of California Press, 1978, Cilt I, s. 54: “Zorlayıcı bir siyâsî örgütlenme, yönetici kadrolarının, düzenin pekiştirilmesi için müracaat edilecek olan fizikî gücün meşrû kullanımını *tekellerinde* tuttukları iddiasında başarılı oldukları ölçüde bir ‘devlet’ olarak adlandırılacaktır.” (vurgular orijinaldir.)

³ David Easton’ın “politika” kavrayışı için bkz. **Poggi**, a.g.e., s. 16 ve devamı. David Easton’ın kavramsallaştırdığı bu politik yapılanmanın eleştirisi için bkz. **Macpherson, C. B.:** “Liberalism as Trade-offs,” *The Rise and Fall of Economic Justice and Other Essays*, Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 44-54.

⁴ Uluslararası politika alanında “realizm”in eleştirel bir sunumu için bkz. **Eralp, Atilla:** “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması,” Atilla Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim yay., 2001, s. 57-88.

ulusal devletlerin kendi “çıkarları” esasında oluşturdukları kabul edilen dış politika doğrultularına, yine aynı biçimde çıkar (ve dolayısıyla savaş) ile temellendirilen uygun bir zemin oluşturabilmiştir⁵.

Modern devletin ulusal ve uluslararası ilişkilerdeki özelliklerini ana hatlarıyla özetleyen bu tesbitler doğru ise, burada, hem iç, hem dış ilişkilerde “hukukî zemin” önemli bir tayin edici işlev üstlenmiş olmaktadır. Modern devletin ülke içinde “meşrû zor kullanma tekeli”ne sahip olması, dış ilişkilerde de hukuk aracılığıyla kendisini ifade edebilmesi, bir yanıyla, modern devletin hukuk ile adeta özdeş olması gerçeğinin tezahürleri olarak görülebilir. Ancak, devlet ile hukuk arasındaki bu özdeşlik, modern devletin zor kullanma tekelinin “meşrûluğu”na kaynaklık eden hukukun üstünlüğü kavramını anlamamızı mümkün kılsa da, üstün hukukun “geçerlilik kaynağı”nın ne olduğu ve nasıl temellendirildiği sorularına doğrudan bir cevap içermemektedir.

Hukuk-Politika İlişkisi veya Hukukun Bir Meşrûluk Kaynağı Olarak Temellendiriliş Tarzları

Hukukun geçerlilik kaynağının hukukun içinden türeyip türemediği sorusuna, modern devletin oluşum sürecini başlatabileceğimiz tarihî moment olan XVII. yüzyıldan itibaren verilen cevapları “toplumsal sözleşme”, “politik olanın önceliği” ve “hukukî pozitivizm/normativizm” başlıkları altında toplayabiliriz.

Bilindiği gibi, toplumsal sözleşme düşüncesinin Thomas Hobbesçu biçimi devleti, devletin olmadığı, “herkesin herkesle savaştığı” bir doğa durumundan kurtulmak ve doğa durumundaki kısa, güvensiz ve vahşi olan hayatı güvenli ve yaşanır kılmak için bireylerin iradeleriyle oluşturulmuş bir yapay varlık olarak görmektedir. Buna göre devlet, varlığını ve meşrûluğunu doğa durumundaki “savaş”tan almaktadır⁶.

Toplum sözleşmesi düşüncesinin Lockeçu biçimi ise, çoğu kez, Hobbes’un görüşüyle karşıtlık içinde sunulmaktadır. Buna göre devletin varlığı doğal hukukla sınırlanmış, bu sınırlar yurttaşların direnme hakkıyla da pekiştirilmiş olup devlet, sadece bireylerin mülkiyetlerini güvence altına alan bir işlevle birlikte “dış ilişkileri” yürütmekle yükümlü kılınmıştır. Hobbes ile Locke arasında, iyi bilinen ve (devletin olmadığı) doğa durumunda insan yaşamının betimlenmesine dair farklılıklar bir yana, aslında her ikisinde de devletin meşrûluk temeli, bireylerin “güvenlik ihtiyacı” olmaktadır. Bir diğer deyişle, modern devletin varlığının hukukî

⁵ Uluslararası hukukun “hukuk niteliği” için bkz. **Pazarıcı, Hüseyin:** *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004, s. 6 vd.

⁶ Hobbes’un devlet ve siyâset teorisi hakkında bkz. **Ağaoğulları, Mehmet Ali:** “Thomas Hobbes: Ölümlü Tanrı,” **Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent:** *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s. 163-280, özellikle s. 198-216.

zemini, geçerliliğini birbirleriyle sürekli savaş halinde olan (Hobbes) veya savaşıma (huzuru ve güvenliği bozma) ihtimali besbelli olan (Locke) bireylerin güvenlik ihtiyacı olmaktadır.

Toplum sözleşmesi düşüncesinin Hobbesçu ve Lockeçu biçimlerinin devletlerarası ilişkileri de aynı ve hatta çok daha belirgin bir biçimde, hukukîliğin dışından gelerek düşündükleri görülmektedir. Hobbes'a göre devletlerarası ilişkiler “sona ermesi mümkün olmayan bir sürekli doğa durumu”, yani bütün devletleri kendi hâkimiyetine sokabilecek denli güçlü ve diğer devletlerin rızasını alabilen bir “(uluslararası) Leviathan”ın kuruluşunun imkânsızlığı nedeniyle, bitmesi de mümkün olmayan bir sürekli savaş halidir⁷. Locke'a göre ise, dış ilişkiler, yürütme organının tüm toplumun ortak iyiliğini (*commonwealth*) gözeterek gerçekleştireceği eylem ve işlemlerinde, kendi takdirine göre “hukukun dışına çıkma” ayrıcalığına neredeyse mutlak olarak sahip olduğu bir “ayrıcalık” (*prerogative*) alanıdır ki, özünde, devletlerarası ilişkilerin hukuka değil, devletin varlığını ve çıkarlarını önceleyen bir “politika” kavrayışına dayandığını göstermektedir⁸.

Modern devletin varlık ve meşrûluk zeminini ve modern devletin kurucu özne olarak yer aldığı devletlerarası ilişkiler sistemi olarak uluslararası hukuku, “içerde” bireyler, dışarıda ise “devletler” arasındaki çıkar çatışması, potansiyel veya fiilî savaş ve dolayısıyla buradan kaynaklanan “güvenlik ihtiyacı” üzerine inşa eden bireyci-liberal yaklaşım, özünde, otoriteryenliği Lockeçu liberalizm tarafından maskelenmeye çalışılan bir Hobbes taşımaktadır. Bu nedenle, böylesi bir “bireyci liberalizmin”, savaşın sadece devletler arasında olabileceği üzerine kurulu, Kaldor'un ifadesiyle “klâsik modernite”den bir kopuşu belirleyen günümüzün “yeni savaşlar” dünyasında, hukukun değil savaşın üstünlüğünden başka bir yere varmayacağını söylemek yanlış olmayacaktır⁹.

Modern devletin sahip olduğu meşrû zor kullanma tekelinin “meşrûluğu”na kaynaklık eden hukukun geçerliliğini, “normu önceleyen istisna (*exception*)”dan türeten Carl Schmitt de, benzer bir noktada durmaktadır. Hukukun modern devlet için bir meşrûluk zemini olması,

⁷ Hobbes'un görüşlerinin uluslararası ilişkiler teorilerindeki bu yansımaları ile ilgili olarak bkz. **Yurdusev, A. Nuri**: “‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi,” **Eralp, Atilla**: *Devlet, Sistem ve Kimlik*, s. 43-47.

⁸ “Kamu yararı için, yasanın talimatı olmadan ve hatta, bazen *yasaya karşı* biçimde, takdir yetkisiyle hareket etme iktidarı, ayrıcalık olarak adlandırılan şeydir.” (vurgular eklenmiştir.) **Locke, John**: *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme, Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme* (çev. Fahri Bakırcı), İstanbul: Babil yay., 2004, s. 136. Ayrıca bkz. **Pasquino, Pasquale**: “Locke on King's Prerogative,” *Political Theory*, Vol. 26, No. 2 (Nisan, 1998), s. 198-208.

⁹ **Kaldor, Mary**: *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Stanford: Stanford University Press, 1999.

“doğru davranış normları”nı içeren bir yapı olarak asgarî ilişki içinde bulunduğu “ahlâk” ile birlikte politik kararların dayanaklarını oluşturması türünden, hukuk-ahlâk-politika üçlüsü arasındaki ilişkiler dair bilinen klâsikleşmiş tüm bağlantı noktalarını koparan Schmitt’e göre politikanın anlaşılması için “şiddetin gerçekten mevcut olma ihtimali” esaslı bir öneme sahiptir. Schmitt için politikayı anlamak bakımından şiddetin sahip olduğu bu merkezî önem temelinde düşünüldüğünde politika, özünde adeta savaşla aynı şey olmaktadır. Savaş, düşmanı irademizi kabule zorlamak için kuvvet kullanma eylemi veya “politikanın başka araçlarla devam ettirilmesi”¹⁰ ise, bu tanımdaki “düşman”ın ve “biz”in tanımlanışları da aslında Schmitt’in politika anlayışını oluşturmaktadır. Buna göre “düşman, yalın bir biçimde Diğeri’dir, Yabancı’dır” ve düşmanın kim olduğuna karar verme işi olarak politika, “akıl ve tartışma temelinde dayanmayan ve kendisini haklılaştırmayan saf bir karardır . . . yani hiçlikten yaratılmış bir mutlak karardır”¹¹.

Bu doğrultuda, modern devletin temel niteliklerinden olan “egemenliği” yeniden formüle eden Schmitt, egemeni, normatif her türlü ölçünün, dolayısıyla da hukukun dışında, ötesinde ve öncesinde, politik birliğin dışındakilerin (istisnanın) kim ve ne olacağına karar veren özne olarak tanımlamaktadır. Bundan bir sonraki aşamada ise, politik birliğe yönelebilecek tehditlerin sadece “dış düşmanlar”dan değil, “içeriden” de gelebileceğini ileri sürerek, bireyci-liberal modelden farklı olarak, modern devletlerarası ilişkilerde “savaş”ın merkezî ve tayin edici konumunu, “iç savaşı” da dahil ederek genişletmiş olmaktadır.

Schmitt’in görüşleri üzerinde daha uzun boylu durmak suretiyle, savaşın üstünlüğüne dayalı bir politika ve devlet anlayışının nasıl savunulduğunu, XX. yüzyılda doruğuna ulaşmış olan ulus-devletler sistemi ile bu sistemin içerdiği totaliterlik ve savaş barbarlığını da kapsayan bu savununun bugünün dünyasına da kolaylıkla uyarlanabileceğini izah etmeye yönelmek mümkündür¹². Şu an için, aslında, modern devletin oluşumuyla birlikte süreç içinde iyice elle tutulur hale gelen, politikanın, Schmitt’in öngördüğü anlamda, homojen bir egemen birimi temsil eden devletin varlığını ve çıkarlarını (*reason of state/raison d’Etat*) korumayla

¹⁰ Savaşın bir tür “politika” diye nitelenmesi ve hukuku dışlaması hakkında bkz. **von Clausewitz, Carl**: *On War*, Michael Howard ve Peter Paret (eds.), Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976.

¹¹ Aktaran **Scheuerman, William E.**: *Between the Norm and the Exception, the Frankfurt School and the Rule of Law*, Cambridge, Mass.: the MIT Press, 1994, s. 20.

¹² Carl Schmitt’in politika teorisi ile ilgili eleştirel bir inceleme için bkz. **Deveci, Cem**: “Faşizmin Yorumlanması ya da Carl Schmitt’in Saf Siyaset Kuramı,” E. Fuat Keyman (der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya, Türk Modernleşmesi Üzerine Kuramsal ve Tarihsel Yansımalar*, İstanbul: Everest yay., 2002, s. 32-87.

özdeşleştirilmesine yönelik tercihin, günümüz dünyasındaki yeni- (veya milliyetçi) muhafazakârların ideolojik konumlarına çok uygun düştüğünü söyleyebiliriz. Çünkü bu politika kavrayışı, Amerikan yeni-muhafazakârları için kendilerine ayak bağı gibi gördükleri tüm uluslararası hukuku gerektiğinde, düpedüz ihlâl etme değilse bile “by-pass” etme ruhsatı anlamına gelmekte ise, Amerika’nın bu anlamdaki bir dünya ölçekli *imperium* arayışını kendi ulusal politik amaçlarına hizmet ettiği oranda uygun bulan diğer “müttefik milliyetçi” politik tavır sahipleri için de, uluslararası hukuku hani neredeyse yok sayıp, yeni savaşlar dünyasında savaşın üstünlüğüne gerçek bir uyum göstererek huzur bulma anlamını taşımaktadır. Her halükârda, ulusal devletin (iç) egemenliğini yitirdiği “küreselleşme” ve “yeni savaşlar” sürecinde, bu egemenlik yitiminin bir dışavurumu olarak, hukukun üstünlüğünün, hem iç (ulus-devlet içi) ve hem de dış (ulus-devletlerarası) politikada, savaşın üstünlüğü lehine erimekte oluşu gibi bir tehlikeyle yüz yüze demektir.

Çözüm: Etik Temelli Hukukun Üstünlüğü İçin Kozmopolit Politika

Bu tehlikenin giderilmesi doğrultusunda modern devletin ulusal ve uluslararası varlığının meşrûluk zemini olarak hukukun yine hukuk içinden temellendirilmesi gerektiğini düşünebiliriz. Böyle bir düşüncenin başlangıç noktası olarak, her hukuk öğrencisinin çok iyi bildiği bir hukukî düşünme tarzını, “hukukî pozitivizm”i¹³ alabiliriz.

Hukukî pozitivizm, özellikle de Hans Kelsen’in formüle ettiği biçimiyle “normativizm,” hukuk normları arasında hiyerarşik bir ilişki öngörmekte ve devleti bu hiyerarşinin tepesindeki “temel norm”la (*Grundnorm*) özdeş saymaktadır. Kelsen’in ortaya koymak istediği düşünce sisteminin özü, bir normlar sistemi olarak hukukun geçerliliğinin hukuk dışından kaynaklanmayacak bir biçimde ve nihaî olarak tesis edilmesidir. Böylece Kelsen, hukuku, hukukî olmayan “değerler”den (örneğin ahlâk alanından) ve politikadan ayrı ve saf bir bilim olarak kavramanın mümkün olabileceğini; bunun da hukuku bir saf ve pozitif bilim gibi düşünmenin önünü açacağını düşünmekteydi¹⁴.

Kelsen’in düşüncesinin çekirdeğini meydana getiren ve hukuku devlet tarafından konulmuş bir normlar hiyerarşisi olarak kabul etmeye yönelik sistemin tıkanıcı nokta, bütün normların üstünde yer alan ve onlara adeta kaynaklık eden, onları hukukun geçerli kılan “temel norm”un geçerliliği sorunu olmuştur. Bu temel normun bir devletin “anayasası” veya onun da

¹³ Bkz. **Keyman, Selâhattin:** “Hukukî Pozitivizm,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXV, Sayı: 1, 1978, s. 17-55.

¹⁴ **Keyman,** “Hukukî Pozitivizm,” s. 30 ve devamı.

üstünde bazı “genel hukuk ilkeleri” olarak formüle edilmeye çalışıldığı bilinmektedir¹⁵. Ancak sorun, bu temel normun içeriğine ve geçerliliğine nasıl karar verileceğidir ki, Kelsen’in geçen yüzyılın ortalarında bıraktığı yerden itibaren süren gelişmeler, temel normun niteliğinin ve içeriğinin “uluslararası hukuk” ile, uluslararası hukukun da “uluslararası politika” ile belirlenmesi gerektiğini söylememize imkân vermektedir.

Şimdi burada, daha önce bireyci-liberal veya Schmitt’in görüşlerine atfen sergilemeye çalıştığım türden bir uluslararası “güç politikası”na ve ancak buna dayalı olduğu oranda varlığı kabul edilebilen bir “uluslararası hukuk” anlayışına değil de, insan haklarının uluslararası hukuk tarafından korunmasına yönelik bir dizi mekanizmayı da içeren bir başka tür uluslararası politik ilişkiler dizisini ve bunun ürünü olan bir uluslararası hukuk düzenini düşünmemiz gerektiğini söyleyebiliriz. Uluslararası (*international*) sözcüğü, ulus ile devletin özdeşliği esasına göre, devletlerarası demek olduğundan, belki de daha doğru bir biçimde “uluslarüstü” diye adlandırılması gereken bu düşünce doğrultusunda ortaya koyacağımız sonuçlar, Amerikan yeni-muhafazakârları ile onların Amerika dışındaki milliyetçi (ve muhafazakâr ve milliyetçi-muhafazakâr) müttefiklerinin üzerine atladıkları “güç politikası” temelinde, (devlet ile toplum yahut ulus özdeşliği hatırlandığında, toplumun, ulusun bekası ile eşanamlı olan) “devletin bekası” kaygılarıyla gerekçelendirilerek bir kenara itiliverme ihtimaliyle yüzyüze gelen uluslararası hukukun yeniden ve çok daha güçlü bir biçimde tesisini hedeflemelidir. Bir anlamda “uluslararası hukukun üstünlüğü” (*international rule of law*) denebilecek olan bu yeniden tesis sürecinde, klâsik ulus-devletlerarası ilişkiler mantığını aşan ve hukuku hem (1) devletin varlığının ve meşrûluğunun kaynağını belirleyici ve (2) hem iç politikada, hem de dış ilişkilerde savaşı da hukukî süreçlere tâbi kılan bir tarzda üstün konuma getirmek gerekmektedir.

Uluslararası hukukun, klâsik görüşte sık sık ve bir bakıma da yakını olarak dile getirilmiş olan ulusal (iç) hukuk düzenlerine göre “eksik” oluşu da bu hedefin gerçekleştirilmesi için önemli bir potansiyelin varlığını göstermektedir çünkü, uluslararası hukuk devletlerin kendi iç düzenlerinde sahip olduklarından farklı bir “pozitif hukuk” niteliği taşımaktadır. Fark, mesela müeyyide unsurunun geçerliliği ve etkililiği açısından ileri sürülebilecek olan görüşlere ek olarak, devletlerin iç hukuk düzenlerinde, pozitivist açıdan hukuk dışı kabul edilen, sözgelimi etik ve politika gibi alanlardan birtakım katkılar yapma gereğinin duyulamayacağını ileri sürme imkânının iç hukukta daha savunulabilir bir temele sahip olmasında yatmaktadır. Bu bakımdan, uluslararası hukukun bu tür “eksik pozitivizmi”,

¹⁵ **Keyman, Selâhattin:** *Hukuka Giriş*, Ankara: Yetkin yay., 2002, s. 190-192.

sürekli bir biçimde, ahlâkî ilkeler ışığında yeniden yorumlanmayı gerektiren dinamik bir açılıma da işaret etmektedir¹⁶.

Bu açılımın gerçekleştirilmesi için, uluslararası hukuku ve uluslararası politikayı etik ilkelerden kopuk olarak düşünmeyen bir sürece ve devletlerin ulusal ve uluslararası (iç ve dış) politika alanlarında yapıp ettiklerinin meşrûluğunu bu çerçevede sürekli bir sorgulama, gözetim ve denetim altına alma imkânı verecek etkin usûllere ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, ABD'nin dünya ölçeğindeki *imperium* arayışına karşı Birleşmiş Milletler'i yeni bir uluslararası "*respublica*" olarak gören, yahut Birleşmiş Milletler de dahil, bir dizi yeni uluslararası süreç aracılığıyla bir "küresel sivil toplum," bir "kozmpolit proje" peşindeki eylemlerle oluşumlar yoluyla mı giderilebilir¹⁷? Bunu zaman gösterecektir ama, XX. yüzyıl sonlarıyla XXI. yüzyıl başlarında tanıklık ettiğimiz şu gelişmeler umut verici görünmektedir:

(1) Kosova'da, ilk defa "ulusal çıkarlar" gibi bir gerekçeye değil de, beşerî ilke ve değerler esasına dayanan bir "savaşın" gerçekleşmiş olması, devletlerin, "egemen ulus-devletler dönemi"ne ilişkin barbarlıklarına kolay kolay devam edemeyeceklerine bir işaret olmalıdır.

(2) Uluslararası hukukta, devletlerin iç hukuk düzenlerinin temel insanî değerleri ihlâl etmesi durumunda bunlara karşı çıkmak gerektiğinin bir norm olarak yerleşmiş olması, keza kalıcı bir Uluslararası Ceza Mahkemesinin kurumsallaştırılması yönündeki gayretlerin işaret ettiği üzere, ulus-devletlerin politik güçlerinin tedricî bir biçimde sınırlandırılmasına paralel bir biçimde, uluslararası hukuk ve adaletin önemi artmaktadır¹⁸.

Bu çerçeve içinde bakıldığında, günümüz dünyasının, (1) bir yanıyla çıkar ve savaş kavramlarını adeta birer ahlâkî değer mertebesine çıkarmaya hazır gelişmelere, diğer yanıyla da "ebedî barış" idealini gözetken politik hareketlenmelere sahne olduğunu; (2) bu gelişmelerin, hukuku çıkar ve savaş kavramlarıyla temellendirmeye yönelenlerle, hukuku etik temele oturtmaya yönelenler arasındaki çelişkiyi açığa çıkardığını ve (3) bu çelişkinin savaşın üstünlüğünden yana olanlar lehine aşılabilme ihtimalinin gayet yüksek olduğunu söyleyebilmekteyiz. Savaşın üstünlüğünün muhtemel hükümlerinin engellenmesi için, beşerî tarihin oluşturduğu uluslararası hukuk birikiminin etik bir temelde, bir ebedî barış dünyasının oluşturulabilmesi yönünde, yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Bu

¹⁶ **Walzer, Michael:** *Just and Unjust Wars, a Moral Argument weth Historical Illustrations*, New York: Basic Books Inc., 1977, s. 51 ve devamı.

¹⁷ Bu ve benzeri soruların tartışıldığı önemli bir eser için bkz. **Kaldor, Mary:** *Global Civil Society, an Answer to War*, Cambridge: Polity Press, 2003.

¹⁸ Bu önemin teorik temelleriyle birlikte ele alındığı bir eser için bkz. **Rawls, John:** *Halkların Yasası, "Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması,"* (çev. Gül Evrin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2003; burada özellikle s. 24-31.

gereklilik, Kant'ın yüzyıllar öncesinden gördüğü üzere, tüm insanları bir dünya cumhuriyetinin yurttaşları olma bilincine davet etmeyi içeren bir politik projenin aktive edilmesiyle karşılanabilecektir¹⁹ ve ilk büyük adım da herhalde ulus-devlete özgü ulusal çıkarlar ve ulus devletin bekasını koruma mantığının uluslararası politika ve hukuk alanlarından dışlanması olacaktır.

¹⁹ Bkz. ve krş. **Habermas, Jürgen:** “İki Yüzyıl Sonrasından Geriye Bakışın Kazanımlarıyla Kant'ın Ebedi Barış İdesi,” (çev. Ayşegül Çakal), *Cogito*, Sayı 41-42, Kış 2005, s. 381-417.

KAYNAKÇA

- Mehmet Ali **Ağaoğulları**, “Thomas Hobbes: Ölümlü Tanrı,” Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, s. 163-280.
- Mehmet Ali **Ağaoğulları** ve Levent **Köker**, *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.
- Cem **Deveci**, “Faşizmin Yorumlanması ya da Carl Schmitt’in Saf Siyaset Kuramı,” E. Fuat Keyman (der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, s. 32-87.
- Atila **Eralp**, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması,” Atila Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, s. 57-88.
- Atila **Eralp** (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik, Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim yay., 2001.
- Jürgen **Habermas**, “İki Yüzyıl Sonrasında Geriye Bakışın Kazanımlarıyla Kant’ın Ebedî Barış İdesi,” (çev. Ayşegül Çakal), *Cogito*, Sayı 41-42, Kış 2005, s. 381-417.
- Mary **Kaldor**, *New and Old Wars, Organized Violence in a Global Era*, Stanford: Stanford University Press, 1999.
- Mary **Kaldor**, *Global Civil Society, an Answer to War*, Cambridge: Polity Press, 2003.
- E. Fuat **Keyman** (der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya, Türk Modernleşmesi Üzerine Kuramsal ve Tarihsel Yansımalar*, İstanbul: Everest yay., 2002.
- Selâhattin **Keyman**, “Hukuki Pozitivizm,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XXXV, Sayı: 1, 1978, s. 17-55.
- Selâhattin **Keyman**, *Hukuka Giriş*, Ankara: Yetkin yay., 2002.
- John **Locke**, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme, Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme* (çev. Fahri Bakırcı), İstanbul: Babil yay., 2004.
- C. B. **Macpherson**, “Liberalism as Trade-offs,” *The Rise and Fall of Economic Justice and Other Essays*, Oxford: Oxford University Press, 1985, s. 44-54.
- Pasquale **Pasquino**, “Locke on King’s Prerogative,” *Political Theory*, Vol. 26, No. 2 (Nisan, 1998), s. 198-208.
- Hüseyin **Pazarıcı**, *Uluslararası Hukuk*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.
- Gianfranco **Poggi**, *Modern Devletin Gelişimi* (çev. Binnaz Toprak-Şule Kut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2002.
- John **Rawls**, *Halkların Yasası, “Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması,”* (çev. Gül Evrin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yay., 2003.
- William E. **Scheuerman**, *Between the Norm and the Exception, the Frankfurt School and the Rule of Law*, Cambridge, Mass.: the MIT Press, 1994.
- Carl **von Clausewitz**, *On War*, Michael Howard ve Peter Paret (eds.), Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976.
- Michael **Walzer**, *Just and Unjust Wars, a Moral Argument with Historical Illustrations*, New York: Basic Books Inc., 1977.

Max **Weber**, *Economy and Society, an Outline of Interpretive Sociology*, Cilt I, Gunther Roth ve Claus Wittich (eds.), Berkeley: University of California Press, 1978.

A. Nuri **Yurdusev**, “ ‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi,” Atila Eralp, *Devlet, Sistem ve Kimlik*, s. 43-47.